

Доля В. Б.

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання щодо суб'єкта, який є складовою частиною правових відносин, включаючи цивільно-процесуальні, не викликає серйозних розбіжностей думок серед українських науковців, оскільки воно відповідно регулюється законодавством, зокрема Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) від 18 березня 2004 року. Варто враховувати, що склад та кількість елементів цивільно-процесуальних правовідносин може змінюватись залежно від різних факторів, таких як обставини справи, предмет спору, вид провадження, стадія процесу, різновиди процесуальної діяльності, що використовуються в процесі тощо.

Стаття 55 Конституції України гарантує права і свободи людини і громадянина через захист судом. Особа має конституційне право на судовий захист, який може бути здійснений шляхом вступу в цивільні процесуальні правовідносини з судом та зайняття процесуальної позиції, як позивач, відповідач, заявник, третя особа і т.д.

У правовій теорії та науковій літературі поняття суб'єктів має практично однакове визначення, що дозволяє узагальнити їх розуміння як осіб, груп осіб, організацій та інших сутностей, які візьмуть активну участь в певному процесі, що робить їх учасниками правових відносин [1].

За такою концепцією, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин є активними учасниками цих відносин, представленими особами, групами осіб або організаціями, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а також специфічні юридичні властивості, такі як правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Наявність прав та обов'язків не є достатньою для участі в цивільних процесуальних правовідносинах – суб'єкт повинен здійснювати свої права та створювати обов'язки, а також нести відповідальність за їх невиконання.

При визначенні поняття «суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин» варто уточнити, що вони наділяються не тільки процесуальними правами і обов'язками, а суб'єктивними цивільними процесуальними правами і обов'язками. Кожен суб'єкт, якій бере участь у розгляді і вирішенні цивільної справи наділяється власними, тільки йому притаманними цивільними процесуальними правами

і обов'язками. Цивільне процесуальне законодавство чітко, окремими статтями виділяє суб'єктів цивільного процесу та вказує їх суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки [4].

Основними рисами осіб, які беруть участь у цивільно-процесуальних відносинах є те, що їх характер може бути індивідуальним, колективним або державним; вони грають активну роль у здійсненні правосуддя в цивільних справах та у цивільному судочинстві, а також, у них є специфічні особливості цивільної процесуальної правосуб'єктності.

Для того, щоб упорядкувати суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та виявити особливості участі в цивільному процесі, їх прийнято класифікувати на групи за наступними критеріями: мета та завдання участі в процесі, процесуальні функції, рівень заінтересованості в результатах вирішення справи [4].

Першим таким суб'єктом є суд, який відповідає за забезпечення захисту та охорони прав та інтересів людей. Його важливість полягає в тому, що він є невід'ємною складовою здійснення цивільного правосуддя, а його особливою властивістю як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин є те, що він повинен завжди залишатися безстороннім та об'єктивним [5].

Без наявності суду, який має відповідні повноваження, процесуальні правовідносини не можуть бути здійснені. Таким чином, суд є найважливішим та обов'язковим суб'єктом у всіх цивільних процесуальних правовідносинах.

Другим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин є сторони справи. У справах, які розглядаються за позовною процедурою, сторонами є позивач та відповідач. У наказовому провадженні учасниками є заявник та боржник, а в окремому провадженні – заявники та інші зацікавлені особи.

Наступними суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є треті особи, яких у цивільному процесі традиційно поділяють на тих, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, і тих, які таких вимог не заявляють. Водночас, під третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, розуміють передбачуваних суб'єктів спірних матеріальних правовідносин, що вступають у процес між іншими сторонами з метою захисту своїх суб'єктивних прав та охоронюваних законних інтересів. У свою чергу, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, – це особи, які вступають у розпочату справу на боці позивача чи відповідача з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів, якщо рішення щодо справи може вплинути на їх права та обов'язки стосовно до позивача або відповідача.

Таким чином, на відміну від цивільного права в якому поняття третьої особи може використовуватися у різних значеннях у цивільному процесуальному праві поняття третьої особи використовується у значенні суб'єкта права, який не є стороною, але при цьому, з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів бере участь у цивільному процесі [3].

Стаття 46 ЦПК України вказує на те, що мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи можуть усі фізичні і юридичні особи [2].

Також до учасників справи належать органи та особи, які мають законне право звертатися до суду в інтересах інших осіб, зокрема Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також фізичні та юридичні особи.

Крім цього, до суб'єктів цивільного процесу належать представники сторін (адвокати, законні представники, особи, які досягли 18 років тощо), свідки, експерти, перекладачі та інші особи, які можуть бути залучені до судового процесу.

Суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин – це не тільки універсальна, а й унікальна і специфічна правова форма реалізації особами (суб'єктами права) своїх прав і обов'язків у певному цивільному процесуальному правовідношенні, що отримує своє втілення у визначеному в законі особливому правовому положенні (суд, сторони, представник, інші учасники судового процесу) [1].

У цивільному процесуальному законодавстві суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин чітко виділені окремими статтями, які визначають їх суб'єктивні права та обов'язки. Наприклад, стаття 49 ЦПК України уточнює процесуальні права та обов'язки сторін. Вона надає позивачу право змінювати позовні вимоги, відмовлятися від позову або частини його, тоді як відповідачеві можливість визнати позов чи подати зустрічний позов [4].

Сторони спору мають право на захист своїх інтересів та можуть використовувати різні засоби доказування для підтвердження своїх позицій. Треті особи можуть бути свідками, експертами чи іншими представниками, які надають необхідну інформацію для вирішення спору. Судді та інші посадові особи мають обов'язок забезпечувати право на справедливий процес та дотримуватися принципів процесуального права. Адвокати та інші представники сторін мають право на захист інтересів своїх клієнтів та повинні діяти в межах закону та процесуальних правил.

Отже, цивільний процес є складним правовим механізмом, який регулює відносини між суб'єктами господарської та цивільної

правосуб'єктності. Основною метою цивільного процесу є вирішення спорів, які виникають між цими суб'єктами. Спори можуть стосуватися різних питань, від охорони прав на нерухомість до забезпечення прав споживачів. Крім того, у цивільному процесі можуть брати участь різні суб'єкти. Перш за все, це сторони спору, тобто особи, які мають інтерес у вирішенні питання. Ці сторони можуть бути фізичними або юридичними особами. Крім того, у процесі можуть брати участь інші суб'єкти, такі як треті особи, свідки, експерти, судові виконавці, адвокати та інші представники. Кожен з цих суб'єктів має свої права та обов'язки, які визначені законодавством та правилами процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Діденко Л. Суб'єкти як елементи цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 55–61.

2. Т. В. Заварза, С. М. Бервено, Л. В. Новікова, К. М. Тоцька. Порівняльний цивільний процес: навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2018. 156 с.

3. Кузьмич О. Я. Про співвідношення третіх осіб у цивільному праві із третіми особами у цивільному процесі. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Flib.pnu.edu.ua%3A8080%2Fbistream%2F123456789%2F15670%2F1%2F%25D0%259A%25D1%2583%25D0%25B7%25D1%258C%25D0%25BC%25D0%25B8%25D1%2587%2520%25D0%259E.%2520%25D0%25AF.%252C%2520%25D1%2582%25D0%25B5%25D0%25B7%25D0%25B8.doc&wdOrigin=BROWSELINK>. (дата звернення: 11.05.2023).

4. Цал-Цалко Ю. Ю. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин та їх класифікація відповідно до оновленого цивільного процесуального законодавства України. *Новели цивільного процесуального кодексу України* : матеріали круглого стола (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 59–62.

5. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. / кер. авт. кол. А. В. Коваленко. Дніпро : ДДУВТ, 2017. 192 с.